

PROWINCYJA (64) *sb f*

-ow- (55), -ou- (9); -cy- (24), -ci- (24), -cii- (15).

o jasne, a pochylone.

sg *N* prowincyjã (4). ◇ *G* prowincyjéj (14); -éj (8), -(e)j (6). ◇ *D* prowincyj(e)j (1). ◇ *A* prowincyją (3). ◇ *I* prowincyją (2). ◇ *L* prowincyjéj (11); -éj (7), -(e)j (4). ◇ *pl N* prowincyje (3) [w tym zapis: -ae (1)]; -e (1), -(e) (2). ◇ *G* prowincyj (15) [w tym zapisy: -iy (9), -yi (6)], provinc(e)j (1) *GórnRozm.* ◇ *D* prowincyjóm (1). ◇ *A* prowincyj(e) (6) [w tym zapisy: -ae (1), -ę (1)]. ◇ *I* prowincyj(a)mi (1). ◇ *L* prowincyjach (2); -ach (1), -(a)ch (1).

Sł stp, Cn brak, Linde XVIII w.

1. Duży obszar ziemi, terytorium, kraj; *provincia* *Vulg, JanStat; regio JanStat* (63) : *Leop* *B2; Inákłżeć ſtroże miała tą to Prouincia [*Korona*]. *WierKróc* Bv; Y tak toruiąc ſobie [*cesarz turecki*] bełpiecznie/ y wolno przez té obiedwie prowinciae [*ziemię wołoską i Węgry*] drogę częſto do Polłki [...] tę drogę iuż áby zraz odpráwił. *OrzJan* 74; Teraz tè obie prowincię, *Italos et Latinos*, y inſzych przytym niemáło iednym łłowem Itálią, álbo Włółką ziemią zową, á od Rzymu Rzymiány álbo Rzymłką. *JanNKar* C; Was wſzytkié czynię w tym wiadomé. Idźcie po wſzytkim mieſcie/ ſzukaycie oného Po wſzytkiéy prowinciiéy/ zdrayce mnie zbieglého. Po rózných drogách/ ſzćiężkách mi go wymácaycie. *GosłCast* 66.

a. Duży okręg administracyjny (58) :

α. Jednostka podziału administracyjnego państwa; dzielnica, kraina [*provincia – kraina Murm* 19, *BartBydgc*; – kraina, ziemia, starostwo, powiat *Mącz* 328a; powiat *świecki, pospolity, w którym ziemskie sądy bywają – provincia Cn*] (49) : Bo y wedle Práw/ kthoreby Miáłto w ktorey Prowincye było głównieyſze y przednieyſze/ to ma być głową Praw innym Miáłtheczkom y Wſiam. *GroicPorz* bbv; Legatus etiam, Namiełnik Hetmański/ tak ná woynie miedzy zołnierłtwem yáko y nád miáłtem álbo prowincią nieyáką. *Mącz* 186d; pod płázczykiem tey to Confelłyey chowáią ſię w Niemcech Lutheranowie/ y z łwymi Rotámi Kálwiniłtowie [...] / Anábáptyłtowie [...]: dla tey Confelłyey woyny/ morderłtwá/ łupiełtwá: dla tey Confelłyey Miáłtá gubią/ Zamki burzą/ cáłe Prowincye niłzczeią. *ReszPrz* 70, 109; Słýſzelimły człowieká wiáry godnego/ że ieden Kárdynał/ ná káždy rok dziełięć tyłięcy złótych ná iáłmużnę wydawa/ tak iż wátpić nie trzebá/ iż ſiá Prowinciy iełł/ w ktorych nie tak wiele ná iáłmużnę wychodzi iáko w tym łámym mieſcie. *ReszHoz* 134; *WerGość* 217; Wygrawaliłmy bitew zainszych [*tj. za panowania innych królów*] a Prowincyiesmy tracieli Smolensk, Połock y inłze Zatego [*Zygmunta Augusta*] ybitew wygrawaliłmy y Prowincyi dostawali. *ActReg* 22, 22, 32, 40, 41; Záprawdę/ dla tegołmy z Bozkiého zrzádzenia Páńłtwo ludzi rozmaítých y Prowinciy rózných przyięli/ y ná Królełtwo Polłkie koronowáni/ ábyłmy toż krolełtwo vczonémi ludźmi ozdobili *SarnStat* 196; Liłty/ Przywileie włzelákie/ pod dwiema pieczęciámi/ Koronną y Wielkiego Kſięłtwá Litewikiého/ máią byđż do téy prowinciiéy [*tj. do Ziemi inflanckiej*] dawáné: á któryby inákłzym obyczáiem co w téy prowinciiéy vproſił/ otrzymał/ to wážno y trzymano byđż nie ma. *SarnStat* 319; Aczkołwiek tá provincia [*księstwo oświęcimskie i zatorskie*] z Krákołłkim Woiewóđztwem łpółem chodži: włzákoż iż przedtym było ołobné y vdziéłné Kſięłtwo, tedy téż tu ołobno o nim opiłánié iest. *SarnStat* 1218, 134, 425, 426, 878, 1202 [2 r.], 1203 [2 r.], 1204 [3 r.]; Iełł też taki wyłłtepek:

»prowincyja i (albo) ziemia (*a. ziemica*)« [szyk 2:1] (3): KROL Daryuż s[prawił wielką wieczerzą na w[szystkie] domowe słu[żebniki] s[woje] [...]/ y na w[szystkie] flach[ci]ce/ y lędzie/ y r[ay]ce/ y na przelożone pod s[obą]/ od Indyey aż do Morzyńskiey ziemi/ l[itho] y siedm á dwadzieśc[ia] Prowinciy albo ziemi *Leop Esdr 3/2; ActReg 16; SarnStat 1204. [Ponadto z połączeniu szeregowym 1 r.]*

Jako ostatni człon we współrzędnych połączeniach dwu- lub wieloczłonowych: »i insze (a. inne), drugie prowincyje« (3): gdzie gdy się zakupią stany wszystkie zKorony, zWielkiego Xęstwa Litewskiego, zPrus y zinnych Prowincyi, iuz y tą distractia zniescsię będzie mogła y pokazę się ciało zupełne Rptey zewsztykiem członkami ActReg 135; Książętá Włofkie [...] ták rozumieią/ że w wielkim łá wftáwnie niebefpieczenftwie. A widząc iż Neapolim y drugie nád morzem leżące prowinciae/ témi częftémi wytarczkámi giną: życzą łobie dnia tego żądneć widzieć/ ábyś wálzá kró: M. [...] ná tego łpólnéć wftzech krześćiáńfkich ludźi nieprzyaciela vderzyć kiedy mogli. OrzJan 128; VotSzl C4.

β. *Jednostka podziału terytorialnego w administracji kościelnej, obejmująca kilka diecezji, znajdujących się pod jednym zarządem duchownym; arcybiskupstwo, metropolia (6) : iefliby który Bifkub [!]/ podeyrżány miał rozłádek łwego Mitropolitá/ ábo teyże prowincye Bifkupow: áby do wálzý Rzymfkiey łtolice appellował. SkarJedn 106.*

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy stolicy prowincji [w tym: prowincja + przymiotnik (2), przymiotnik + prowincja (2)] (4): Bonifácyus [pisze] do pátryárchy Alexándryńkyego: Márcellus do bifkupow Antyocheńkyey prowincye/ która też łwego pátryárchę myála KromRozm III O; SkarŻyw 463; BYłáby rzecz przemierzła wftýtek wykład Státutu prouinciíey Gnieźnieńfkíey tu wpifowác. SarnStat 216, 226.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy nadrzędnej jednostki terytorialnej (1): Bym był Arcybifkupem/ rofkazał bym po wftýkiey Prowincye Polfkiey/ poft y Letánie OrzRozm F2v.

γ. *W starożytności: terytorium podbite i włączone do imperium [provincia – kraina walką a wojną ku państwu naszemu przyłączona Mącz 328a; – państwo mieczem wzięte Calep] (3) :*

αα. *Do Persji (1) : Y przyłfedł Hánáni ieden z braći moiey/ łam y mężowie Iudfcy: y pytałem ich o żydziech którzy byli zołtáli po poimániu y o Ieruzálem. Y powiedzieli mi/ że ci którzy zołtáli y zbywáli po poimániu/ tám wprowincye/ łą w wielkim wćifku/ y pośmiewifku Leop 2.Esdr 1/3.*

ββ. *Do Rzymu (2) : ISz też w on czás Rzymiánie wftýtek Swiát trzymáli/ Prouincie Hetmánom łwoim rozdawali StryjKron 56; V Rzymian trzymał ieden całą Prowincyą/ Azyą/ ábo Egipt/ ábo Sycylią: Afrikę/ Hifzpánią/ Niemce/ Brytánnią [...] KlonWor 13.*

2. *[Przydzielony zakres spraw, zadanie, obowiązki [provincia – wszelaki urząd, polecenie, sprawa Mącz 328a; sprawa, potrzeba; urząd w Rzeczypospolitej, w mieście, zwierzchność pospolita – provincia Cn]:*

Zwrot: »wziąć prowincyją na się«: Mieliśmy równo ze dniem z tego stanowiska już się w obóz pod miasto ruszyć, ale nie był kto tocząc. Pan oboźny Roszkowski, rotmistrz, komornik Sulimowski, wzięwszy prowincyją na się, nie wiedzieli, gdzie trzy [tj. nie znali się na zakładaniu obozu]. PiotrDzien 301.]

3. *n-loc Prowansja [provincia etiam dicitur – kraina francuska. Alias Narbonensis, sive Delphinat ad fluvium Rodanum sita Mącz 328a] (1) : Comata transalpina, Włziftko Francuskie krolewftwo s niderlande máz [lege: áż] do góri Alpes/ y do rzeki Rhenu Haec rursus dividitur in Narbonensem Którą teras zową Prowincią álbo Delphinat. Mącz 142b.*

Synonimy: 1. kraj, okręg, powiat, ziemia, ziemica; a.α. dzielnica, kraina, starostwo; β. arcybiskupstwo; 2. potrzeba.

MPi